

LECTURAS SOBRE O DEREITO Á NEGOCIACIÓN COLECTIVA LABORAL

Autor: Gárate Castro, J.

Editorial: Cinca. Colección Estudos Laborais, 3ª edición, 2021, 236 páxinas

O sistema español de negociación colectiva laboral, en xenerosa amplitude, é obxecto de análise por parte do profesor GÁRATE CASTRO na nova e revisada edición da súa obra *Lecturas sobre el derecho a la negociación colectiva laboral*. O simple feito de alcanzar a súa terceira edición é boa mostra do interese que esta obra, rigorosa na análise e didáctica na exposición, espertou en operadores xurídicos e estudantes. Chega, ademais, esta terceira edición da obra do profesor GÁRATE CASTRO nun momento de especial interese na materia, se é que algunha vez non o foi, pola reforma laboral en cernes que, previsiblemente, impactará en aspectos esenciais que son tratados nesta monografía, como as regras para a determinación do convenio colectivo aplicable ou a súa ultraactividade.

Estrutura o profesor GÁRATE CASTRO a súa obra en dúas partes ben diferenciadas. A primeira delas, cunha clara finalidade introdutoria e composta por dous capítulos, está dedicada á análise do dereito á negociación colectiva laboral e aos produtos resultantes do seu exercicio; mentres que a Parte II, de sete capítulos, céntrase íntegra e exclusivamente no estudo da negociación colectiva estatutaria.

O Capítulo I da Parte I aborda, de maneira introdutoria, a natureza da negociación colectiva laboral como medio de autorregulación das condicións de traballo e emprego, así como a súa configuración como elemento equilibrador das relacións entre empresarios e traballadores. Faio partindo da delimitación constitucional do dereito á negociación colectiva, nunha compendiosa análise que o autor enriquece cun

exemplar repertorio xurisprudencial. Aspectos relativos á súa natureza constitucional, os límites da capacidade atribuída a cada unha das partes para o seu exercicio ou a forza vinculante dos seus produtos permiten ao lector afrontar a lectura desta obra cunha máis que solvente base.

Tamén con carácter introdutorio, o Capítulo II da Parte I está dedicado ao estudo dos diferentes produtos resultantes do exercicio do dereito á negociación colectiva laboral, así como á eficacia xurídica de cada un deles. A pesar de que a Parte II desta monografía está dedicada de maneira íntegra ao estudo da negociación colectiva estatutaria, isto é, a celebrada segundo o disposto no Título III do Estatuto dos traballadores, o profesor GÁRATE quixo incorporar tamén nesta monografía aqueles outros produtos da negociación colectiva laboral que, sendo celebrados á marxe do establecido no devandito Título III ET e, en consecuencia, carecendo de natureza estatutaria, si atopan protección na negociación colectiva amparada polo artigo 37.1 da CE.

Desta maneira, o Capítulo II fai un percorrido polos produtos da negociación colectiva a partir da tradicional clasificación estatutarios *versus* extraestatutarios.

Dentro dos primeiros atópanse produtos como os convenios colectivos ordinarios, os acordos interprofesionais, o acordos sobre materias concretas e os convenios colectivos por adhesión. Tras a súa definición e localización no articulado do ET, o profesor GÁRATE CASTRO ofrece unha detallada análise da súa eficacia xurídica que vén, en esencia, determinada pola súa produción baixo as disposicións, de fondo e de forma, contempladas no Título III do ET. A observancia das devanditas disposicións confire a estes produtos a natureza de norma xurídica, gozando de eficacia normativa xeral e sendo obrigado o seu cumprimento polos traballadores e empresarios comprendidos no seu ámbito de aplicación; non sendo posible a súa derogación singular, é dicir, nin por disposicións establecidas en contrato de traballo, nin por pacto individual, nin por decisión unilateral da empresa. Esta eficacia xeral, tal e como expón o autor, vén tamén determinada pola esixencia duns estritos requisitos de representatividade das partes negociadoras que, con detalle, son tratadas na Parte II desta monografía.

Especial tratamento presta o profesor GÁRATE aos convenios colectivos extraestatutarios como garantes do dereito á negociación colectiva naqueles supostos nos que as estritas regras de lexitimación negociadora non permiten conferir ao produto resultante da negociación a natureza de estatutario. Tal e como sinala o autor, as disposicións do Título III do ET non impiden a posibilidade de negociación doutros convenios que, aínda que con outra eficacia xurídica, atopan tamén acomodo constitucional.

É precisamente nesta cuestión, a eficacia xurídica dos convenios colectivos extraestatutarios, onde o profesor GÁRATE centra a súa análise, achegando unha mirada crítica á debilitación que esta sufriu fronte á eficacia plena que ostentan os convenios colectivos estatutarios. Tal e como sinala, a forza vinculante que o artigo 37.1 da CE confire a todos os convenios colectivos, sen distinción, foi debilitada xurisprudencialmente en detrimento daqueles de natureza extraestatutaria, equiparándoa a unha eficacia meramente contractual. Esta eficacia limitada dos convenios colectivos extraestatutarios, con importantes implicacións en canto ao seu rango normativo e a súa aplicación persoal, determinan a súa submisión á xeral preferencia legal dos convenios colectivos estatutarios.

Non esquece o profesor GÁRATE, como remate a este Capítulo II, o estudo doutros produtos da negociación colectiva laboral, como os acordos ou pactos de terminación de folga ou os acordos ou pactos colectivos de empresa.

Continuando coa estrutura da obra, como se anticipou, a Parte II desta monografía está dedicada de maneira íntegra –sete capítulos– á negociación colectiva estatutaria. No Capítulo I, dedicado a cuestións xerais, o profesor GÁRATE aborda cuestións necesarias como as unidades de negociación e ámbitos dos convenios colectivos, a determinación do convenio colectivo sectorial aplicable, as regras de adhesión ao convenio colectivo, as normas para a súa extensión ou os criterios de aplicación en supostos de concorrencia.

A determinación da unidade de negociación do convenio colectivo, cos seus compoñentes funcional, xeográfico e persoal, resulta determinante, tendo en conta que é

directamente proxectada sobre esta a eficacia normativa do convenio negociado. A esta cuestión, isto é, á delimitación das unidades de negociación, os seus compoñentes e a súa relación cos ámbitos do convenio colectivo, dedica o autor a primeira parte deste capítulo. Nela, resulta especialmente interesante a análise que o profesor GÁRATE fai sobre as implicacións que a natureza de cada unidade de negociación –natural ou artificial- ten respecto da eficacia e vixencia do convenio colectivo.

De especial interese resulta tamén a análise sobre os criterios de aplicación en supostos de concorrencia de convenios colectivos sectoriais. Unha análise dual que vén determinada pola actividade produtiva da empresa e do lugar no que prestan os seus servizos os traballadores. Respecto do primeiro dos criterios, expón habilmente o profesor GÁRATE os principios de actividade *preponderante* e *especificidade*, amplamente asumidos polos tribunais laborais, para dar solución aplicativa a aqueles supostos nos que a empresa carece de convenio colectivo propio e cuxa actividade se desenvolve en diversas liñas produtivas que non encaixan no ámbito funcional dun único convenio colectivo. Ao non ser plenamente eficaces os devanditos principios nos supostos de concorrencia cando a empresa dispoña de centros de traballo en distintas provincias da mesma ou de varias comunidades autónomas, o criterio *lex loci laboris* para a determinación do convenio colectivo aplicable convértese en determinante sempre que non exista conflito entre o seu ámbito territorial e o do lugar do convenio colectivo sectorial do lugar de domicilio da empresa.

Á posibilidade que teñen as partes lexitimadas para a negociación dun convenio colectivo de adherirse, de común acordo, ás disposicións contidas noutro en vigor, dedica especial atención o profesor GÁRATE, precisando os límites e condicións para a válida adhesión –inexistencia de convenio colectivo estatutario en vigor, acordo bilateral emanado da comisión negociadora, adhesión á totalidade e aspectos formais para a súa validez- a aquel, pero ofrecendo tamén unha serie de exemplos de adhesións atípicas que, como sinala acertadamente, son as máis frecuentes na práctica: adhesións a convenios colectivos estatutarios, en vigor ou

non, por medio de acordos ou convenios colectivos extraestatutarios; adhesións unilaterais dos traballadores, individuais ou en masa, a convenios colectivos extraestatutarios, en vigor ou non; e adhesións bilaterais, por pacto individual ou contrato de traballo, a convenios colectivos extraestatutarios ou, mesmo, a convenios colectivos estatutarios e, en ambos os supostos, con independencia de que estean ou non en vigor.

En liña co anterior, o estudo da posibilidade de extensión da eficacia dun convenio colectivo, por parte da autoridade laboral competente, naqueles supostos nos que non poida realizarse un procedemento de negociación colectiva, é tamén considerado neste capítulo. O seu carácter supletorio fronte ao exercicio da negociación colectiva, así como as súas condicións formais e temporais, son analizadas para ofrecer ao lector unha exposición precisa desta *excepcional* posibilidade.

Como peche a este capítulo, aborda o profesor GÁRATE a resolución en situacións de concorrencia de convenios colectivos estatutarios froito de unidades de negociación cuxos ámbitos (funcional, territorial e persoal) interfírense en certa medida, o que implica a necesidade de elección do convenio colectivo aplicable. O autor parte da base de que non existe unha prohibición absoluta de concorrencia, clarificando os supostos en que esta se admite, poñendo de manifesto a existencia de concorrencias conflitivas e non conflitivas.

Como regra xeral, durante a súa vixencia, un convenio colectivo non poderá ser afectado por disposicións doutro de ámbito distinto. A dita situación non implica a nulidade do segundo senón, simplemente, a inaplicación temporal das devanditas disposicións. Non obstante, como convenientemente sinala o autor, esta regra xeral admite tres regras particulares: pacto en contrario, prioridade aplicativa do convenio colectivo de empresa (tamén grupo de empresas ou empresas en rede) sobre o convenio colectivo sectorial anterior, ou a posibilidade de que os sindicatos e asociacións empresariais que contén coa correspondente lexitimación negocien no ámbito dunha comunidade autónoma convenios

colectivos sectoriais que afecten parcialmente ao disposto noutro sectorial estatal anterior e en vigor.

O estudo dos suxeitos negociadores dos convenios colectivos dá contido ao Capítulo II, no cal o profesor GÁRATE pon a súa atención en identificar e expoñer os problemas relacionados coa determinación de quen pode intervir na negociación dos convenios colectivos. Faino tomando como punto de partida o estudo da capacidade convencional de empresarios e traballadores, en sentido abstracto, para introducir a continuación ao lector nas vicisitudes da lexitimación, entendida e xustificada na necesaria vinculación entre quen negocia e quen vai resultar afectado polo negociado. Configurada en relación co concepto de representatividade, o autor trata de maneira minuciosa a súa natureza, expoñendo con rigor o alcance da lexitimación pola parte empresarial e a lexitimación pola parte social para negociar convenios colectivos de empresa ou de ámbito inferior, convenios colectivos de sector, de grupos de empresas e de empresas en rede. Faino, non só atendendo á lexitimación inicial, ampliada ou plena, senón tamén desagregando a súa análise ata os órganos de representación unitaria, seccións sindicais e sindicatos, ofrecendo unha completa visión do seu alcance e a súa acreditación.

Definidos os suxeitos intervinientes, o Capítulo III profunda no procedemento de negociación do convenio colectivo. Un capítulo de marcado carácter procedemental e que esmiza cada unha das súas fases. Destacando de maneira especial a suxeición ao deber de negociar que atinxe ás partes, abre o capítulo o profesor GÁRATE trazando os elementos esenciais para o inicio do procedemento (comunicación escrita con indicación da lexitimación que se ostenta, ámbitos do convenio, materias obxecto de negociación e remisión á autoridade laboral). Aborda, seguidamente, os aspectos relativos á composición da comisión negociadora, unha composición sometida ás regras numéricas e de representatividade establecidas no artigo 88 ET. Non desatende tampouco o profesor GÁRATE os aspectos formais relativos á súa constitución e funcionamento, de maneira especial, ao desenvolvemento das deliberacións e a que estas atendan ao principio de boa fe, ofrecendo unha diversidade

de claros exemplos da desatención a este principio, como os cambios sorprendentes e reiterados sobre as propostas realizadas, dar por concluída a negociación tras poucas reunións e de escaso contido, a formulación de ofertas claramente inaceptables ou a mera reiteración sen incorporación de elementos de discusión novos, entre outros. Pechando contido e capítulo, estúdase o réxime de adopción de acordos –lexitimación decisoria– e de finalización da negociación, ben por ruptura ou, o desexable, por consecución dun acordo final. Para este último suposto, apunta o profesor GÁRATE os aspectos formais esenciais para a súa validez: forma escrita, firma, rexistro, depósito e publicación.

O Capítulo IV aborda o estudo do contido e vicisitudes do convenio colectivo. Un contido, tal e como sinala o autor, cuxas cláusulas non teñen a mesma natureza ou función e, en consecuencia, tampouco producen os mesmos efectos xurídicos. Bota man o autor para a súa exposición, aínda que con matices en canto á súa insuficiencia e dificultade de encadramento de determinadas materias, da clásica distinción entre contido normativo e contido funcional. Parte o profesor GÁRATE do contido xenérico do convenio colectivo ex artigo 85 ET para, seguidamente, ofrecer unha minuciosa e expansiva análise daquel. Esta amplitude de contido normativo choca co reducido do contido obrigacional, quedando este limitado, en esencia, á paz laboral que evite unha folga que teña por obxecto alterar, dentro do seu período de vixencia, o pactado nun convenio colectivo.

De especial interese, dada a súa transcendencia, resulta tamén a análise que o profesor GÁRATE ofrece acerca da inaplicación de condicións de traballo establecidas no convenio colectivo, unha análise especialmente centrada en diferenciar esta figura xurídica doutras e, en particular, en identificar a lista pechada de materias que poden ser obxecto de inaplicación do convenio colectivo. En contraposición a isto, pero coa mesma intensidade, aborda o autor as figuras da revisión, a modificación e a sucesión do convenio colectivo, delimitando os requisitos e condicións para que poidan utilizarse estes mecanismos contemplados no Título III do ET.

Os aspectos temporais do convenio colectivo dan contido ao Capítulo V, en particular, aqueles relativos á entrada en vigor e duración do convenio, así como aos seus efectos extemporáneos, isto é, a súa retroactividade e a súa ultraactividade. O ámbito temporal dos convenios colectivos, entendendo por isto a súa entrada en vigor e a súa duración, será aquel que as partes determinen. Respecto da data de entrada en vigor, poden as partes establecer os seus efectos retroactivos aínda que, como sinala, esta posibilidade está suxeita a determinadas limitacións, sendo posible respecto das cláusulas ou preceptos de contido económico ou cuantificable e cando as ditas cláusulas ou preceptos representen unha condición máis vantaxosa para os traballadores. Do mesmo xeito, transcorrida a duración pactada –aínda mediando denuncia– o convenio colectivo pode continuar aplicándose ata a súa substitución por outro, pasando este a estar en situación de ultraactividade que, salvo pacto concreto no propio convenio, terá unha duración máxima dun ano a contar dende a súa denuncia.

Ás implicacións desta situación, así como ás consecuencias aplicativas da expiración do dito prazo sen que se producise un novo convenio, dedica o profesor GÁRATE as últimas notas deste capítulo. Unhas disposicións que, como se apuntou *infra*, poderían sufrir unhas esperadas modificacións en datas próximas.

O Capítulo VI estuda as actividades instrumentais que axudan á correcta aplicación e interpretación do convenio colectivo. Unha tarefa que atopa nas vías extraxudiciais con orixe na autonomía colectiva importantes mecanismos de axuda na administración de convenio colectivo. Ademais dos procedementos extraxudiciais previstos para este fin nos propios convenios colectivos, os acordos interprofesionais do artigo 83.2 ET ou as comisións paritarias, importante atención reciben neste capítulo outros instrumentos como o VI Acordo sobre Solución Autónoma de Conflitos Laborais (VI ASAC) e, no caso de Galicia, o Acordo Interprofesional Galego sobre procedementos extraxudiciais de solución de conflitos de traballo (AGA), sobre cuxa natureza, competencias e efectos das súas resolucións achega o profesor GÁRATE interesantes apreciacións. De ser infrutuosos os instrumentos

extraxudiciais analizados, apunta tamén o autor as canles procesuais a seguir nos tribunais laborais para liquidar as discrepancias aplicativas ou interpretativas indicadas, poñendo a énfase nos efectos que as ditas resolucións xudiciais poden alcanzar en función de se se trata dun conflito colectivo ou individual.

Pecha esta monografía un Capítulo VII dedicado ao estudo da impugnación dos convenios colectivos como mecanismo dirixido a deixar sen efecto o establecido neles. Esta impugnación pode ser *directa*, por ilegalidade ou lesión grave do interese de terceiros, ou *indirecta*, realizada a título individual ou colectivo contra un acto de aplicación do convenio considerado prexudicial para os seus dereitos ou intereses. De maneira especial para a impugnación directa, ofrece o profesor GÁRATE un percorrido, de marcado carácter procesual, sobre a súa natureza e, en particular, sobre as vías habilitantes, isto é, por medio do proceso especial de conflitos colectivos ou por medio do proceso especial de impugnación de convenios colectivos. Respecto do primeiro deles, destaca e xustifica o autor a súa adecuación para a impugnación directa dos convenios colectivos extraestatutarios, laudos arbitrais e acordos de mediación substitutivos dos anteriores. Adecuación que se reforza coa incorporación dunha pormenorizada análise da STS do 24 de xuño de 2019 (RJ 2019/ 3535) respecto diso. Pola súa banda, o proceso especial de impugnación de convenios colectivos é o indicado (ex artigo 163.1 LRXS) para a impugnación por ilegalidade ou por lesión grave do interese de terceiros tanto dos convenios colectivos estatutarios como dos laudos arbitrais que os substitúan e ostenten eficacia xurídica equivalente. Esta vía, a máis recorrente, atopa nesta obra unha precisa análise das causas e suxeitos que poden iniciala: de oficio, por parte da Administración laboral; por entes representativos do interese colectivo dos traballadores ou empresarios; por órganos, entes ou organismos públicos que sosteñan a ilegalidade do convenio; ou por terceiros que consideren lesionados os seus intereses.

Este capítulo pecha, en definitiva, o completo percorrido polo sistema de negociación colectiva laboral que o lector poderá atopar nesta obra. Un percorrido exposto de modo rigoroso e

didáctico, e fortalecido cun importante aparello xurisprudencial. Unha obra de obrigada consulta para operadores xurídicos en xeral e, de maneira especial, para o ámbito académico, para quen o profesor GÁRATE quixo completala acompañándoa dun práctico caderno de preguntas e exercicios.

JOSÉ MANUEL PAZÓ ARGIBAY
Doutor en Dereito pola Universidade de Santiago de
Compostela
josemanuel.pazo@usc.es